

L'HOSPITALET A L'INICI DEL S. XVIII. HOMES I TERRES
(Cadastres de 1718 i 1724)

Ma Pilar Massana i Llorens. Maig 1984

Mapa del S. XVIII (1722?) que fou utilitzat amb altres documents, per tal d'aclarir els límits de les parròquies d'El Prat i de l'Hospitalet. Aquests límits depenien del curs del riu que amb els anys havia variat notablement. És probable que procedeixi de l'Arxiu parroquial. Actualment està al Museu d'Història de la ciutat.

Consell de Publicacions:

JAUME BOTEY I VALLÉS

JOAN CASAS I FUSTER

JORDI FONT I CARDONA

MERCEDES GONZALEZ FANJUL

CASIMIR MARTÍ I MARTÍ

LLUÍS RECOLONS I ARQUER

FRANCESC RODON

JESUS A. VILA

Edita:

CENTRE D'ESTUDIS DE L'HOSPITALET

C/. Mayor, 57. L'Hospitalet de Llobregat. Maig 1985

Portada:

SANTI MIGUEL

Montatge:

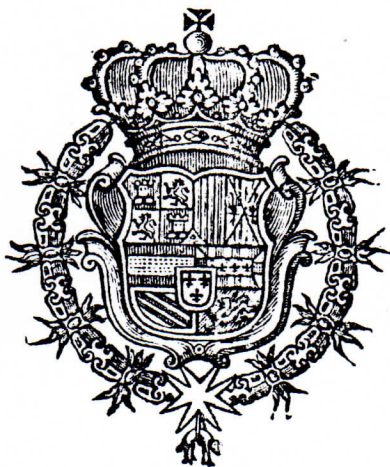
SANTI MIGUEL

CANUT SERRAHIMA, S.A.

Prat de la Manta, 48. Tel. 331 84 46. L'Hospitalet de Llobregat

Dipòsit Legal: B-17.890/1985

NUEVA PLANTA
DE LA
REAL AUDIENCIA
DEL
PRINCIPADO
DE
CATALUÑA,
ESTABLECIDA POR
SU MAGESTAD,
CON DECRETO DE DIEZ Y SEIS DE
Enero de mil setecientos y diez y seis.

En Barcelona: Por JOSEPH TEXIDÒ, Impressor del Rey N. S.
Se hallará en su casa en la Calle de S. Domingo.

ÍNDEX

PRÒLEG	7
INTRODUCCIÓ	11
LES FONTS	11
Cadastre de 1718	11
Cadastre de 1724	13
DEFINICIÓ DE L'OBJECTE D'AQUEST ESTUDI	
METODOLOGIA EMPRADA	14
Procés seguit per al coneixement de la propietat rural	14
Procés seguit per al coneixement de la propietat urbana i de les condicions de la vivenda	14
CAPÍTOL I. ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT DE LA TERRA AL 1718 ...	15
1 Extensió i qualitat de les terres del Terme	15
2 Productes cultivats	17
3 Preus dels productes	18
4 Rendiments de la terra	18
5 La població	20
6 Extensió de les propietats	21
7 Classificació de les propietats i dels propietaris segons els rendiments de la terra	23
8 Classificació dels propietaris	24
8.1 L'Església	25
8.2 La Noblesa i ciutadans notables	26
8.3 Les Dones	27
8.4 Altres dades dels propietaris	27
9 Conclusions sobre l'estructura de la propietat agrària a L'Hospitalet del 1718	28
CAPÍTOL II. ESTRUCTURA DE LA PROPIETAT URBANA A L'HOSPITALET DEL 1718	33
1 Noció del nucli urbà	33
1.1 Toponímia urbana	34
1.2 Edificis no cadastrables	34
2 Les masies	34
3 Característiques de la vivenda	35
3.1 Els lloguers	35
3.2 Parts de la casa	36
4 Els propietaris	37
4.1 L'Església	38
4.2 La Noblesa i els ciutadans notables	39
4.3 Les Dones	40
4.4 Altres dades dels propietaris urbans	41
5 Conclusions sobre la propietat i les característiques de la vivenda a L'Hospitalet del 1718	41

CAPÍTOL III. NOTES SOBRE EL CADASTRE DE 1724	43
Els contribuyents	43
Les vivendes	44
Els oficis	44
Taxes del Cadastre personal	45
NOTES	47
BIBLIOGRAFIA	49
ANEXOS	
1 Qüestionari per a la confecció del Cadastre, 1716	51
2 Transcripció literal d'una peça de terra	55
3 Relació alfabètica dels propietaris de la terra	59
4 Toponímia de les peces de terra	65
5 Propietaris agraris ordenats segons el nombre de mujades i producció potencial	71
6 Text literal de l'Acta-resum del Cadastre de L'Hospitalet, de 1718	79
7 Transcripció literal d'una casa	83
8 Buidat de la informació cadastral sobre les cases	87
9 Presentació del volum del Cadastre de 1724	101
10 Text literal de l'Acta-resum del Cadastre de 1724	105
11 Oficis i persones que els exercien, segons el Cadastre de 1724	109
12 Càrrecs municipals al 1724	113

PRÒLEG

Aquest llibre de M.ª Pilar Massana constituí originàriament un treball de curs —que va merèixer la qualificació màxima— a la Universitat Autònoma de Barcelona. Amb ell el jove Centre d'Estudis de L'Hospitalet enceta un seguit de publicacions que té en projecte, algunes, pràcticament embastades d'altres i a punt d'anar a la impremta unes quantes més. Benvinguda sigui aquesta veu nova a la comarca i que ressoni ferma i perdurable: L'Hospitalet ho necessita i ho mereix a l'ensem. El Centre d'Estudis local està cridat a exercir d'una manera natural no pas cap funció de suplència, sinó aquella que li és pròpia i conforma la seva mateixa raó de ser. La tasca és molta i cal acomplir-la amb escreix. No li haurà de mancar en cap moment la col·laboració fraterna del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, tan vinculat a aquesta ciutat per raons múltiples, al davant de les quals la del fet de l'adscripció hospitalenca al Baix Llobregat en la geografia i en la història; procés avui tan desdibuixat pel fenomen metropolità barcenolí, però que també pateixen amb molta intensitat altres municipis com Cornellà, als quals ningú no discuteix llur naturalesa baixllobregatina.

L'autora de l'estudi present ha tingut l'encert d'escollir, per començar la seva trajectòria de recerca del passat col·lectiu de la població de L'Hospitalet, un tema d'importància capital: el Cadastre, la contribució forçosa imposada pel vencedor ran de la derrota militar catalana del 1714. El Cadastre constitueix una font d'informació excepcional pel que fa a l'estructura de la propietat —és a dir, a la distribució de la riquesa— i a la composició socio-econòmica de la societat respectiva, amén de les notícies que forneix sobre producció, rendiments, construccions, demografia, etc. M.ª Pilar Massana subratlla aquesta importància del Cadastre i recull la bibliografia bàsica sobre la qüestió. El quadern cadastral estudiat és pròpiament el document previ a l'aplicació de la contribució sobre els béns immobles, és a dir, terres i cases, precedents de les Rústica i Urbana contemporànies, amb les exempcions característiques de l'anomenat Antic Règim (Església, noblesa, estaments privilegiats). La part del Cadastre que gravava les persones físiques segons llur condició social: propietaris, menestrals i assalariats, no figura en el quadern del 1718 i sí, lògicament, en els posteriors que sortosament conserva l'Arxiu Històric Municipal de L'Hospitalet. L'autora dóna una breu referència del de l'any 1724, que segueix el que comentem.

Dir que M.ª Pilar Massana ha fet una feina ben feta fóra poc. Tenia a les mans un instrument d'aproximació a la realitat històrica de L'Hospitalet fa més de 250 anys, quan Catalunya es disposa a la seva recuperació interna que la menarà directament a la revolució industrial, i l'ha sabut utilitzar sàviament, esprémer-lo i treure'n tot el suc possible. Les dades són correctes, les xifres exactes, les hipòtesis versemblants, les conclusions precises. Malgrat aquests antecedents, i molt prudentment al meu entendre, l'autora s'absté de formular deduccions, que, en un primer treball d'investigació, podrien pecar de precipitades. És més: confessa sense ambages —i amb el deliciós encant del no saber i, nogensmenys, voler saber— allò que ignora, en expressions tan clares i catalanes, i metodològicament tan honestes, de l'estil de: "la Casa de la Vila no hi figura com a tal enlloc. Podria ser que no existís?". La síntesi més racional segueix a l'anàlisi més rigorosa i com a corol·lari lògic. L'aproximació a l'estructura rural i urbana de L'Hospitalet al 1718 hi és aconseguida plenament. Més no es podia pas demanar. Aquest ha estat, d'altra banda, si no m'erro, l'objectiu de l'autora i àdhuc el dels seus editors.

La història sempre ho és, d'aproximació, i no podria pas ser d'altra manera. Aquesta de M.ª Pilar Massana és, doncs, una primera aproximació, una presa de contacte amb la població hospitalenca pretèrita, en aquest cas la dels temps durs de la postguerra de Successió. L'autora mateixa ens diu que prosseguirà la investigació. Prosseguir és sempre aprofundir. Ens és lícit d'esperar-ne fruits òptims si M.ª Pilar Massana hi persevera. L'Hospitalet té un riquíssim fons documental històric, sobretot als arxius barcelonins, que espera les mans que el posin a l'abast de tothom. M.ª Pilar Massana, Joan Camós, Joan Casas, entre d'altres, són ja valors de la nova escola historiogràfica hospitalenca, que s'anirà incrementant amb l'esplet de joventut estudiantina de la mateixa localitat. En aquest sentit el futur és no sols esperançador, sinó —i parlo, naturalment, des d'un punt de vista personal— altament prometedor.

Dit tot això que us acabo d'escriure i que em sembla necessari —i plaent, i just— de dir, l'objectivitat històrica a què l'historiador sempre ha d'aspirar em fa puntualitzar i en algun cas rectificar alguna d'aquelles hipòtesis correctament plantejades per l'autora, a través, però —i com de seguit veurem—, d'una informació deficient.

A L'Hospitalet, com a tot el Baix Llobregat i probablement arreu de Catalunya, la implantació del Cadastre, i més concretament la seva aplicació per primera vegada, comportà moltes tensions: primer, per la quota global assignada, considerada excessiva; després per la sempre delicada tasca del repartiment entre els particulars. La vall inferior i el delta central i oriental del Llobregat constituïa ja una zona agrícola relativament rica i l'intendent hi nomenà un delegat especial, Josep de Fornaguera, per tal d'assegurar la veracitat del Cadastre i el seu cobrament correcte, després de refusar per inacceptables els quaderns i les respostes formulats per alguns pobles. Aquest delegat residia a Sant Boi amb una escorta de soldats i acomplí l'íngnat comès d'ajustar el Cadastre a la realitat arribant, si calia, a efectuar canacions oficials amb càrrec al municipi respectiu. És un dels signants del quadern cadastral preliminar de L'Hospitalet junt amb d'altres experts comarcals. Això vol dir que o bé l'Ajuntament havia renunciat a fer-lo o, més probablement, que la seva valoració havia estat rebutjada per l'intendent per considerar-la massa baixa. Josep de Fornaguera era un personatge odiat per tot el que representava; al 1720, en una presa de la vila de Sant Boi per la

guerrilla antifelipista —els carrasclets—, fou mort pels guerrillers.¹

Una agricultura relativament rica a l'Hospitalet, abans de l'arribada del reg, no més produïa excedents en comptades ocasions i generalment molt modestos.² Tant a pagès com al llogarret, cada casa disposava d'un hort per al consum domèstic;³ aquests horts no són compresos al Cadastre. Pel que fa a les cases, el quadern cadastre hospitalenc minimitza sobretot les masies, que resulten ser —com subratlla encertadament Mª Pilar Massana— més xiques que les casetes del poble. En la realitat això no era així, com és lògic d'esperar: ultra el testimoni de les masies locals dels segles XVI i XVII arribades fins als nostres dies, totes i cadascuna molt més capaces que les cases-estàndard del nucli —alguna de les quals, del mateix segle XVIII, pervinguda fins avui—, disposem de dotzenes i dotzenes d'inventaris de llars hospitalenques dels anys anteriors i propers al 1718, que ultra el contingut, explicat municiosament, detallen la distribució de l'edifici: aquest sempre és més gran si es tracta d'una masia (que també podia estar situada al casc de població, com encara hi podem veure avui en el cas de les antigues famílies dels Llunell, avui Museu d'Història; Cerdanya, avui Biblioteca Central de "Can Sumarro"; Oliver, avui L'Harmonia; Femades, avui Can Serra, bé que sigui terme de Cornellà).⁴ El quadern del 1718 fa constar encara que les masies no eren llogades: no ho eren, evidentment, en el cas dels propietaris locals —com els esmentats— que les habitaven; però sí en la gran majoria de les pagesies, en què els estadants eren masovers.⁵

En totes aquestes mancances del Cadastre inicial hem de sospitar-hi motivacions de tipus fiscal, el detall de les quals de vegades se'ns escapa, però que molt probablement —és el mateix Fornaguera qui subscriu en primer lloc l'acta, no ho oblidem— foren fetes de consens mutu. L'estudiós del document en si ha de limitar-se a dir el que hi veu.

Aquesta tasca l'ha feta, repeteixo, i d'una manera excel·lent, Mª Pilar Massana, de la qual esperem ara amb ple fonament de causa noves i valuoses aportacions al coneixement de la història de L'Hospitalet de Llobregat.

Jaume CODINA

President del Centre d'Estudis
Comarcals del Baix Llobregat

1. J. Codina: "Guerrilles a Sant Boi del Llobregat", en el volum col·lectiu *Guerrilles al Baix Llobregat segle XIX*, Centre d'Estudis Comarcals. (En premsa).
2. J. Codina: *Els pagesos de Provençana, 984-1807. Societat i economia a l'Hospitalet preindustrial*. (De propera aparició).
3. Nota 2 i J. Codina: "L'alimentació humana a L'Hospitalet de Llobregat durant el segle XVII", en *Estudios históricos y documentos de los Archivos de Protocolos*, vol. IV, Barcelona, 1974.
4. Nota 2.
5. Nota 2.

INTRODUCCIÓ

Conèixer la història local i veure com aquesta reafirma o contradiu el coneixement de la història general de Catalunya és una empresa estimulante. Aquesta afirmació pren un caire especial si ens referim a la ciutat de L'Hospitalet de Llobregat, sobre la qual hi ha pocs treballs específics i per a la qual és important recuperar les arrels d'un poble a on hem vingut a viure milers de persones de fora.

En aquesta línia, creiem que calen encara investigacions de caràcter bàsic. La política fiscal de Felip V a Catalunya, expressada en el Cadastre, és un d'aquests temes bàsics, no tant pels seus aspectes monetaris, sinó pel coneixement que proporciona de la societat del moment. L'aplicació del Cadastre a L'Hospitalet permet disposar d'una rica informació subsidiària que pot ser semblant a la d'altres poblacions de la comarca, sobretot si tenim present que en començar el segle XVIII formaven part del seu terme municipal territoris que més endavant es varen agregar als municipis de Barcelona: Sants i El Prat. D'altra banda, la investigació sobre les aplicacions locals d'aquesta primera època del Cadastre, és encara escassa. La majoria de treballs es refereixen a èpoques posteriors de la seva implantació, moment en què el trobarem més perfeccionat i consolidat.

LES FONTS

Cadastre de 1718. El volum del Cadastre de 1718, dipositat a l'Arxiu Municipal¹, conté el resum de les terres i cases per a l'aplicació del Cadastre Reial. Es tracta de la resposta al qüestionari de trenta-dues preguntes enviat per José Patiño (veure annex 1), primer Intendent de Catalunya, a tots els municipis per tal d'obtenir una informació completa i reial, prèvia al nou sistema impositiu². En el cas de L'Hospitalet la resposta es dona individualitzada, peça de terra per peça de terra i casa per casa, malgrat que falten la major part de les respostes al formulari, a diferència del cas citat per J. Nadal³ del lloc de St. Miquel de Cladell (Girona). És de suposar que els volums corresponents a les altres respostes s'han extraviat.

El volum del Cadastre del 1718 està format de quatre parts:

a) Relació individualitzada de les terres que hi ha al terme, indicant en cada cas: número de tros o peça de terra, nom i cognom del propietari, dimensió total i classes o qualitats de terra, la distància del tros referida al Lloc i Casa, i límits de la propietat (veure annex 2). No apareix, en canvi, el perímetre precís de la peça de terra, com seria el cas del Cadastre de Terrassa del 1729⁴. Aquesta informació és constant a les 660 fitxes o peces de terra enumerades. De vegades hi trobem més informació respecte a la identitat del propietari: professió, lloc de residència, i estat civil en el cas de les dones vídues; respecte a la toponímia, nom del troç: *lo camp del bou*, i el lloc on està ubicat: *la Marina, Pla de Provençana, el Collblanch*, etc. A les propietats d'Ordes o d'institucions religioses, al final de tot, hi consta sempre la paraula Ecclesia. També es fa constar si hi ha casa al tros ressenyat i s'indica el seu número corresponent al resum de les cases.

b) Relació alfabètica de propietaris amb indicació dels números corresponents a cada una de les propietats que tenen. Aquesta part està molt deteriorada i es llegeix amb dificultat.

c) Resum de les cases. N'hi ha, entre totes, 84 de registrades, algunes però no són habitables. La informació presentada en forma de fitxes numerades consta de: número de la casa, nom i cognom del propietari, situació geogràfica: *calle baja, calle alta, piessa de tierra nº, etc.*, parts de la casa: *nº aposentos, cosina, corral, cavallerissa, cubierto, sala...* Consta també si la casa està derruïda o no. Com al resum de les peces de terra, hi figuren els límits colindants amb la casa pels quatre punts cardinals: *oriente, poniente, medio die, aquilón*. Pel que fa a la base de l'impost que li correspondrà a cada casa, a més de les parts de la casa, es valora en funció del lloguer que se'n treu a l'any o el que se'n podria treure si es llogava.

d) Acta-resum que complementa la informació: extensió total del Terme, tipus de productes de la terra, producció mitjana de la terra segons la classe, mitjana de preus per unitat dels principals productes agraris, i la renda que obté l'Ajuntament —*El Común*— de l'hostal, taverna i carnisseria.

Finalment hi trobem la signatura i certificació de tot el volum amb data de 23 de maig de 1718, essent Intendent de Barcelona Joseph Rodríguez Cavallero. Certificuen l'acta:

- Joseph de Fornaguera, subdelegat del partit de Barcelona, L'Hospitalet i Marina.
 - Antonio Prats, expert de L'Hospitalet.
 - Joseph Rosas, expert i pagès de Sant Boi.
 - Joseph Mestras, expert i pagès de Cornellà.
- En nom de tots ells signa l'acta Bernardo Sor.

Cap d'ells no figura que tingui càrrec municipal.

En resum, com dèiem abans, ens manca la resposta a bona part de les trenta-dues preguntes; ens manca tot el que fa referència a la població, als rendiments reials i no potencials de la terra, als productes concrets cultivats i al seu volum de collita, la relació precisa d'on viuen tots els propietaris, la quantitat i classes de bestiar i els pagaments que haurà d'efectuar cadascú. Diguem, com a conclusió d'aquesta

font, que la documentació de què disposem per al 1718 es refereix al Cadastre real, no complet, però que ignorem tot el que es refereix al Cadastre personal.

Cadastre de 1724. En aquest volum hi figura l'impost que haurà de pagar cada contribuent, segons el repartiment que els ha tocat de la quantitat global, tal com consta en la seva presentació: *Relación del Repartimiento hecho por la Justicia y Regidores del Lugar del Hospitalet, del Corregimiento de Barcelona, entre los individuos que deben contribuir a la paga de los 43.887 reales de Ardites, que se han repartido a este Lugar...*

La informació consisteix en:

- identificació de cada persona que paga i del concepte del pagament:
 - Cadastre real: per les terres, la casa —barraca o habitació— i el bestiar.
 - Cadastre personal: Per ell mateix, pel parcer, pels fills majors de 14 anys, pels germans u oncles que tinguin menys de 60 anys, pels mossos i pels bovers. També hi figuren els censals.
- altres informacions complementàries són: les cases llogades i nom del llogater, les barraques que hi ha, i la relació dels terratinents que viuen a Barcelona, St. Just, Sarrià i Esplugues.

En el present estudi s'ofereix solament una primera aproximació a les dades de 1724. Donat que en aquest Cadastre es fixen per primera vegada els impostos personals i reals, és necessari aprofundir la investigació a fi de poder analitzar l'evolució des del 1718 al 1724 pel que fa al coneixement de la població, al nombre de cases i barraques, a propietaris i, en general, a la comparació d'aquells dos moments de l'Hospitalet.

DEFINICIÓ DE L'OBJECTE D'AQUEST ESTUDI

A partir del resum de terres i cases per al cobrament del Cadastre Reial de 1718, és possible conèixer:

a) L'estructura de la propietat de la terra: en mans de quins sectors socials estava la terra, el municipi de residència dels propietaris, el percentatge de ciutadans notables —els *Don*—, d'eclesiàstics i de dones propietàries, les diferents classes de terra, els productes cultivats i la seva productivitat.

b) La toponímia del terme municipal —camins rals, el carrer, nom dels troços, etc.— la qual, juntament amb la parcelació de les terres, permeti reconstruir el trenca-closques de L'Hospitalet de començament del XVIII.

c) L'urbanisme del petit nucli habitat —el *Lloch*—, de les masies, les condicions físiques de les vivendes i les relacions entre propietat rural i urbana.

En el present treball es fa referència a tots aquests temes, però s'aprofundeix especialment en *l'estructura de la propietat rural i urbana al 1718*. Així i tot hi ha dificultats per acotar la riquesa real, ja que no tenim equivalències del nivell de vida, perquè no s'han conservat les altres respostes al Cadastre —producció, preus i salaris—. Un millor coneixement d'aquesta època ens donarà llum sobre el moment previ

a les grans obres de dessecament de zones pantanoses del delta i a la realització de les grans obres de regadiu, les quals van fer possible l'agricultura intensiva al Delta del Llobregat.

METODOLOGIA EMPRADA

Procés seguit per al coneixement de la propietat rural

a) Transcripció literal de 222 peces de terra, d'un total existent de 660. Aquesta mostra, d'una tercera part, suposa en canvi el 55% de l'extensió del Terme Municipal. La selecció s'ha fet simplement agafant les dues-centes primeres de la llista i, després, totes aquelles terres que tenien consignada una casa i que no estaven entre les dues-centes primeres. Cada peça de terra correspon a un propietari, això però no vol dir que el mateix propietari no tingui altres peces dins el terme municipal.

b) Càlcul total de les diferents classes de terra i la seva productivitat potencial, reduint-ho tot a una sola unitat de mesura: la mujada.

Hi ha dificultat en classificar els propietaris segons l'extensió de la propietat, ja que n'hi ha que en tenen més d'una. Per això ens cal fer el següent pas.

c) Fitxa individual de cada propietari, en la qual hi constin totes les dades d'identificació (nom, cognoms, renom, ofici, poble de residència, etc.) i també totes les terres posseïdes amb indicació de les seves qualitats i del número cadastral corresponent.

d) Relació alfabètica dels propietaris, amb expressió dels totals de terra posseïda i de la seva qualitat.

e) Classificació de les propietats segons la seva extensió. Es pren la periodització de 10 en 10 mujades.

f) Classificació de les propietats segons la productivitat potencial de les diferents qualitats de terres. Aquests resultats modifiquen lleugerament els de l'apartat anterior pel motiu de la categoria de les terres. Aquí seria molt important disposar de dades sobre el nivell de vida mínim per poder ordenar al seu voltant les diferents categories de propietaris.

g) Estudi particular de tres sectors socials: propietats de l'Església o dels eclesiàstics, de la noblesa o ciutadans notables —els anomenats *Don* i *Dona*—, i del sector de dones propietàries.

Procés seguit per al coneixement de la propietat urbana i de les condicions de la vivienda

A més de la transcripció literal de les 84 cases, s'ha fet la fitxa individual de cada propietari per ordre alfabètic; en el cas que coincideixi el propietari de la terra i el de la casa —com és la majoria dels casos—, la informació s'ha completat en la mateixa fitxa; així sabem i tenim en una sola font tota la informació respecte a un mateix propietari.

Per últim, hem estudiat les condicions de les vivendes, el seu valor, així com tres tipus de propietaris: església, noblesa i dones. En cada cas hem fet el quadre corresponent per facilitar la informació d'una manera més clara.